

KİTABI DEDE GORGUD DASTANININ STRUKTURUNDA SİSTEMLİLİK

Kemal ABDULLA

“Kitabi dede Gorgud” on iki boydan ibaret olsa da, eslinde vahid, bütöv bir organizmdir. Bu bütövlük sadece onun ayrı - ayrı boylardan geçen gehremanları ile formalaşmır. Bu bütövlüyü daha çoh dastanın dahili ruhu, dahili mentigi ortaya çıkarır. Bütövlüye hizmet eden en güçlü amil Dastanın sistemli seciyyeye malik olmasıdır. Sistemlilik her hansı hadisenin, hareketin, megamın bir-birile Dastandaki yerinden asılı olmayan elagesidir. Ye’ni bu elagenin bir üzvü bir boyda, o biri üzvü tamam başka bir boyda özünü gösterebilir. Elage eslinde en derin mezmun anlamında tekrardan başka bir şey deyildir. Amma bu tekrar tekrareden üzvün semantik ve mentigi transformundan ibaret olur. Tekrarın ikinci, tekrareden üzvü birinci tekraredilen üzve başka bir seviyyede gayıdır. Bu başka seviyyenin mahiyyeti dastanın ruhu ile bağlıdır ve sistemliliyin dahili enerjisini teşkil edir. Sistemliliyi yaradan elage, yeni tekrarlar esas etibarile bir birinden metn boyu bezen uzag düşen “sebeb-netice” mentigi bağının tezahürü kimi özünü gösterir. Çoh zaman ilk ohunuşda mentigi esası alımadığımız bir hadisenin sebebi başka bir yerden ya bir cümle ile, ya megamla bağlı üze çıha bilir. Bu bahımdan Dastandaki sistemliliyin yaradıcısı olan hadiselerin, megamların, hareketlerin başka bir terzde, yeni semantik tezahürde tekrarının ortaya çıhdığının şahidi olurug. Eğer Bamsı Beyrek bütün Dastan boyu ölümü tesvir edilen yegane gehremandırsa, bu tesadüfi deyil, hökmen bir sebebi var. On altı ilin esirliyinden kaçmagda ona kömek eden Bayburd hasarının beyinin gızına “Oğuzla sağlıkla varacag olursam, gıncıma doğranayım gelip seni halallığa almasam” deyen Oğuz gehremanı esirliğden gurtulub Oğuzla varır, intigamını alır, deyiklisi Banu Çiçekle toyunu edir, geri dönüb Bayburd esirliyinde olan otuz dogguz yoldaşını hılas edir, emma ve’ dine emel etmir, kafir gızını “gözü yaşlı” goyur. Netice var idi. Beyreyin ölümü idi netice. Sebeb başka bir boyda “gizlenmişdi”-ve’de hılaf çıhmağda.

Tepegözün ölümü ile bağlı daha bir başka “sebeb - netice” elagesini üze çıkarmag mümkündür. “Ne için Tepegözün bir gözü var” sualına Basatın onu öldürmek için insan kimi yalnız birce zerbelik vaht imkanının olduğu cavabını vermemiz mentiglidir. Yene neticenin bir gözlülüğün esas sebebini Tepegözün öldürülme mehanizminde, Basatın bir zerbelik imkanında ahtarmağa mecburug.

Be'zen her hansı neticenin sebebi Dastanda açık şeklide "üzden" tegdim edilir. İç Oğuzla Dış Oğuzun ganlı garşıdurmasının bele tegdim edilme sebebi Salur Gazanın evinin "yağmalanmasına" bu defe Dış Oğuzun devet edilmemesidir. Bu sebep bizi gane etmir, çünkü olduğca formal, bir növ Dastanın derin gatı için esası güçlü görünmeyen bir sebebedir. Esl derin sebep başka bir boyda gizlenib. Salur Gazan beyler ile ova çıharken, uzun müddete elini-obasını terk ederken, dayısı Aruz Goca ona uzun müddetli seferin el obanın mudafiesi için tehlikeli olduğunu söyleyir ve ondan sorur ki, bu zaman için özün evez kimi görürsen, "ordun üzerine kimi gorsan?" Salur Gazan gardaşı Garagüneni ordusu üzerine goyduğunu beyan edir. Bu, Dastanda analıg haggının me'nevi helefi olan dayı haggına endirilen sarsıdıcı bir zerbe idi. Dayısını yoh, gardaşını öz varisi kimi görmek isteyen Salur Gazan avankulat adlı gedim bir fetişe, dayılıg fetişine zerbe vurarken ye'ni ki, Aruz Gocaya da içinden zerbe vurduğunu heç düşünmür. Mehz bu sebebdendir ki, Aruz Goca başka bir zamana öz intigamını hazırlayır. Dış Oğuz beylerini Gazana garşı galdırır. Bizim gösterdiyimiz sebep İç Oğuz - Dış Oğuz garşıdurmasının esas sebebi kimi, Dastanın derin gatından bir cümle ile "açılan" sebep kimi daha mentigi görünür. Yağmaya çağrılmag ise Aruz Goca terefinden öz hareketine behane kimi maraglı olabiler. esl sebep ise orduya başçılığa yahın burahılmamag sebebidir.

Sistemliliyin sebep ve netice bağılılığının ışığında söhbet gederken Dirse hanın esir edilib yad ellere aparılmasının sebebini, Tepegözün intihar arzusu ile yaşamasının esl sebebini, Salur Gazan - şöklü Melik münasibetlerinin sebebini de araşdırmag maraglıdır. Bütün bunlar yeni ve maraglı yozumlara getirir ve Dastana indiye geder bahılmamış bir bucagdan bahışı te'min edir. Bütün bunların bir hissesi bizim *Gizli Dede Gorgud* kitabımızda, başka bir hissesi de *Sirr içinde Dastan veyahud Gizli Dede Gorgud 2* kitabımızda keçmişdir. Burada bir daha tekrar etmek isterdik ki, Dastan sistemi, yeni hisselerinin, megamlarının, hareket ve süjet istigametlerini bir biri ile sıh elagesi olan bir bütöv organizmdir. Sistemliliye hidmet eden sebep ve netice bağılılığı be'zen üzde, be'zen de gizli gatlarda üze çıhır. Onu ahtarıb tapmag lazımdır. O hökmen var. Heç bir netice, hetta ilk bahışda son derece geribe görünse bile, heç bir netice öz sebebinden ayrılmır. Netice varsa, hökmen sebep de var. O sebep bezen üzdeki gatda görünür, bezen de derindeki gizli gatda gizlenir.

Dastanın sistemlilik bahımından tedgigi onun personaj ve megamlarının daha herterefli ve derin öyrenilmesi için esasdır. Bele bir öyrenme bizi diger dünya halglarının ohşar dastan ve mif yaradıcılığına çıharır. Personaj ve süjet istigametleri daha aydın görünür ve keskin konturlar alırlar. Mugayise mümkünlüyü ve labüdlüyü artır. Ve biz bir daha bele bir hegigette inanırık ki, Kitabi Dede Gorgud kimi Dastan tekce Oğuz, tekce Türk Dastanı deyil, buradakı mifik düşünce tekce bizlerinki deyil başka dünya halglarının gedim yaradıcılıg nümüneleri kimi bütün dünyaya mahsus, bütün dünyanındır.